

تعهد زیان دیده به کاهش خسارت در کنوانسیون بیع بین المللی کالا

سید قاسم زمانی^۱، وحید بذار^{۲*}

۱. دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۲. دانشجوی دکتری دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۹۷/۰۲/۲۵ - تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۰/۳۰)

چکیده

بر اساس کنوانسیون بیع بین المللی کالا، زیان دیده از نقض قرارداد وظیفه دارد، به منظور کاهش خسارت، اقدامات معقول را مبذول دارد و اگر به رغم توانایی در این خصوص کوتاهی کند، در قبال آن دسته از خسارت هایی که قابل اجتناب است مستحق دریافت غرامت نخواهد بود. اتخاذ اقدامات ناکافی و غیرمعقول، که منجر به افزایش خسارت می شود، نیز همین نتیجه را به دنبال خواهد داشت. همچنین، هزینه های ناشی از این اقدامات خسارت ناشی از نقض قرارداد تلقی می شود و قابل مطالبه است؛ حتی اگر اقدامات مزبور نتیجه مورد نظر را تأمین نکنند. با توجه به شرط «معقول بودن»، که در رابطه با اقدامات زیان دیده به منظور کاهش خسارت مدنظر قرار می گیرد، این اقدامات باید نشان دهنده تلاش مقتضی زیان دیده و هزینه آن کمتر از خسارت های احتمالی باشد. در این مقاله سعی می شود، ضمن تبیین مفهوم تعهد به کاهش خسارت، مسائل مرتبط با آن در کنوانسیون بیع بین المللی کالا مورد مذاقه و بررسی قرار گیرد.

کلیدواژگان

تعهد به کاهش خسارت، کنوانسیون بیع بین المللی کالا، مسئولیت قراردادی، نقض قابل پیش بینی

مقدمه

هنگامی که یکی از طرف‌های قرارداد به سبب نقض آن متحمل خسارت می‌شود، باید غرامت به‌نحوی تعیین شود تا زیان‌دیده را در وضعیتی قرار دهد که اگر قرارداد اجرا می‌شد، در آن وضعیت قرار می‌گرفت. به عبارت دیگر، هنگامی که زیان‌دیده از عدم‌اجرای قرارداد در افزایش خسارت نقش داشته باشد، اعم از اینکه به‌رغم توانایی اقدامی در جهت کاهش خسارت نکند یا با اقدام خود سبب افزایش خسارت شود، اصل لزوم جبران کامل اعمال نخواهد شد و غرامت قابل تعیین براساس این نقش کاهش خواهد یافت. این موضوع، که در قالب تأسیس «تعهد به کاهش خسارت»^۱ در حقوق بین‌الملل شناسایی شده است، در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا نیز مقررهای را به خود اختصاص داده است.

در نگاه نخستین، این‌گونه به‌نظر می‌رسد که تعهد به کاهش خسارت با معافیت نقض‌کننده قرارداد از جبران خسارت‌های ناشی از نقض، که از سوی زیان‌دیده قابل پیشگیری بود، به‌نفع نقض‌کننده پیش‌بینی شده است. اما، این قاعده از جهاتی به نفع زیان‌دیده نیز هست. از آنجا که زمان عنصری اساسی در تجارت است، تاجر زیان‌دیده‌ای که از ورود بخشی از خسارت جلوگیری می‌کند، به‌جای اینکه خود را به یک رسیدگی قضایی با سرانجام نامشخص و بعضاً طولانی‌مدت بسپارد، می‌تواند حداقل بخشی از سرمایه خود را به چرخه تجارت بازگرداند و با سرمایه‌گذاری سودآور به‌نحو مناسب این خسارت را جبران کند (Saidov 2008: 129, 132-133).

این نوشتار از دو قسمت تشکیل شده است. در قسمت نخست، به مفهوم «تعهد به کاهش خسارت» و مبانی و علل توجیهی آن می‌پردازیم. در بخش دوم، «تعهد به کاهش خسارت» در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مورد مذاقه و بررسی قرار می‌گیرد.

تعهد به کاهش خسارت، مبانی، و علل توجیهی آن

علاوه بر اینکه مواردی همچون لزوم «معامله منصفانه»^۲، افزایش «کارآمدی اقتصاد»^۳، و پیشگیری از خسارت مبانی تعهد به کاهش خسارت تلقی می‌شوند (Cooter 1989: 817) پایه‌های این قاعده با

1. Duty to Mitigation of Damage
2. Fair Dealing
3. Economic Efficiency

لزوم «تعهد به همکاری»^۱ طرف‌های قرارداد تقویت می‌شوند.^۲ همچنین، تعهد عام طرف‌های قرارداد به رفتار براساس «حسن‌نیت»^۳ متضمن این است که هر یک از آن‌ها تدابیر معقول در جهت حمایت از منافع طرف دیگر اتخاذ کنند (Lookofsky 2008: 153). نکتهٔ دیگر تأثیری است که پذیرش تعهد به کاهش خسارت بر لزوم «خودیاری»^۴ می‌گذارد. بدین ترتیب که «تعهد به کاهش خسارت» این انگیزه را برای زیان‌دیده ایجاد می‌کند که در صورت توانایی از ورود خسارت پیشگیری کند (Barnett 2016: 808) و به این امید که خسارت «قابل انتساب»^۵ به طرف دیگر قرارداد و قابل جبران خواهد بود افزایش آن را به نظاره نشینند (Barnett 2016: 795, 808).

«تعهد به کاهش خسارت» یکی از جلوه‌های قاعدهٔ «مشارکت در خسارت»^۶ است و صرفاً به لحاظ زمان وقوع متمایز از آن است. بدین ترتیب که «مشارکت در خسارت» به نقش زیان‌دیده قبل یا حین ایراد خسارت نظر دارد؛ اما، تعهد به کاهش خسارت پس از ورود خسارت مطرح می‌شود. به‌منظور اجرای این تعهد، زیان‌دیده، علاوه بر اینکه باید اقدامات معقول را برای کاهش خسارت انجام دهد، باید از اقدامات غیرمعقولی که سبب افزایش خسارت می‌شود نیز اجتناب کند (Peel

1. Duty to Cooperate

2. The Principles of European Contract Law (PECL) 2002, art. 1:202(1); UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, art. 5.1.3.

3. Good Faith

4. Self-Help

5. Attributable

6. Contribution of Loss or Contribution of Damage

کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰)، که تعهد به کاهش خسارت را به‌طور صریح به‌رسمیت شناخته است (مادهٔ ۷۷)، هیچ اشاره‌ای به قاعدهٔ مشارکت در خسارت نکرده است. اما، برخی افراد مادهٔ ۸۰ این سند را به نفع شناسایی این قاعده در کنوانسیون تفسیر می‌کنند (Eiselen 2005: 33, 44). مطابق این ماده، طرف قرارداد نمی‌تواند به قصور طرف دیگر در اجرای قرارداد استناد کند، هنگامی که این تقصیر به‌واسطهٔ فعل یا ترک فعل استنادکننده رخ داده باشد. با این حال، اصول حقوق قراردادهای اروپا (۲۰۰۲) قاعدهٔ مشارکت در خسارت را مقرر کرده است (The Principles of European Contract Law (PECL) 2002, art. 9:504). اصول یونی دوفا درخصوص قراردادهای تجاری بین‌المللی از این هم فراتر رفته و علاوه بر مشارکت زیان‌دیده تأثیر هر عامل خارجی دیگر در ورود خسارت را مبتنی بر کاهش غرامت قابل تعیین تلقی کرده است (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, art. 7.4.7).

116-115: 2011) و در این زمینه تفاوتی نمی‌کند که «فعل»^۱ یا «ترک فعل»^۲ زیان‌دیده از روی «تقصیر»^۳ یا «بی‌احتیاطی»^۴ باشد (Magnus 2014: 238). همچنین، این تعهد علیه آن طرف قرارداد قابل اعمال است که به نقض آن استناد کرده است و این شخص ممکن است «خریدار»^۵ یا «فروشنده»^۶ «فروشنده»^۶ باشد (حاضری ۱۳۸۵: ۸۵). زیان‌دیده هنگامی مکلف به کاهش خسارت است که از نقض تعهد آگاه بوده باشد و شخص بی‌اطلاع از نقض تعهد موظف به کاهش خسارت نیست (شعاریان و مولایی ۱۳۹۲: ۴۵).

تعهد به کاهش خسارت در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا

تعهد زیان‌دیده^۷ به کاهش خسارت‌های ناشی از عدم اجرای قرارداد در حقوق معاهداتی مربوط به بیع بین‌المللی کالا برای نخستین بار در کنوانسیون حقوق متحدالشکل بیع بین‌المللی کالا (۱۹۶۴)^۸ شناسایی شد و سپس در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰)^۹، با بیانی موسع‌تر از کنوانسیون ۱۹۶۴^{۱۰}، مورد پذیرش جهانی قرار گرفت. براساس ماده ۷۷ کنوانسیون اخیر، طرف قرارداد که

1. Act
2. Omission
3. Fault
4. Negligence
5. Buyer
6. Seller

۷. با اینکه کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا فقط از تعهد زیان‌دیده در زمینه کاهش خسارت سخن گفته است، برخی افراد آن را برای طرفین قرارداد فرض کرده‌اند (Zeller 2007: 58).

8. Convention relating to a Uniform Law on the International Sale of Goods (ULIS) 1964, art. 88. متن فرانسوی ماده ۸۸ کنوانسیون حقوق متحدالشکل بیع بین‌المللی کالا (۱۹۶۴) تمایز آشکاری با متن انگلیسی آن دارد و استفاده از عبارت «la perte ... resultant de la contravention» در متن فرانسوی سبب شده است علاوه بر تعهد به کاهش خسارت از قبل ایجادشده این تعهد در قبال خسارت قریب‌الوقوع (Imminent) نیز پذیرفته شود (Stoll 1998: 659).

۹. کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا، که پیش‌نویس آن را کمیسیون ملل متحد در خصوص حقوق تجارت بین‌الملل (UNCITRAL) تهیه کرده بود، در یک کنفرانس دیپلماتیک در وین (Vienna) در سال ۱۹۸۰ میلادی امضا و هشت سال بعد لازم‌الاجرا شد (Bradford 2015: 753).

۱۰. کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا این تعهد را علاوه بر خسارت وارده بر اموال (damnum emergens) در خصوص خسارت وارده به منافع (lucrum cessans) نیز پذیرفته است (Knapp 1998: 559). همچنین، مواد ۸۵ تا ۸۸

مدعی نقض آن است باید اقدامات معقول را با توجه به شرایط قضیه به‌منظور کاهش خسارت‌های ناشی از نقض قرارداد انجام دهد و در صورت عدم‌اتخاذ چنین تدابیری نقض‌کننده قرارداد می‌تواند مدعی کاهش غرامت به میزانی شود که «قابل پیشگیری»^۱ بوده است.^۲

به‌منظور تعهد به کاهش خسارت، که در سایر اسناد بین‌المللی مربوط به بیع بین‌المللی کالا نیز بر آن تأکید شده است،^۳ فقط خسارت‌هایی که از نقض قرارداد فی‌مابین ایجاد می‌شوند مدنظر قرار می‌گیرد و به خسارت‌هایی که هیچ رابطه سببیتی با نقض قرارداد ندارند ترتیب اثر داده نمی‌شود. مثلاً، اگر خریدار با آگاهی از نواقص فنی مبیع آن را بپذیرد و به‌کار گیرد و با تولید کالای معیوب سبب لطمه به حسن شهرت و کاهش مشتریان خود شود، خسارت به واسطه رفتار خریدار، نه نقض قرارداد، ایجاد شده است (Saidov 2008: 131). با این حال، خسارت‌هایی همچون پرداخت جریمه در قبال نقض قرارداد، که براساس قوانین داخلی و بدون هیچ‌گونه ارتباط مستقیم با نقض هستند، مشمول تعهد به کاهش خسارت می‌شوند. در تصمیمی که کمیسیون مستقل مبارزه با فساد هنگ‌کنگ در سال ۲۰۰۳ اتخاذ کرد، تصریح شد جریمه پرداخت‌شده از سوی خریدار به‌واسطه عدم‌تحويل مبیع از سوی فروشنده و به‌رغم هشدار خریدار تعیین شده و خریدار هیچ کوتاهی درخصوص کاهش

کنوانسیون نیز با هدف کاهش خسارت، لزوم محافظت از مبیع و اتخاذ تدابیر لازم به‌منظور کاهش خسارت به آن را پیش‌بینی کرده‌اند. در واقع، می‌توان گفت حتی اگر نقض قرارداد به‌سبب قوه قاهره باشد نیز زیان‌دیده باید تدابیر معقول را برای کاهش خسارت اتخاذ کند.

1. Avoidable

۲. در جریان تهیه پیش‌نویس کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا، پیشنهاد تلقی تعهد به کاهش خسارت به‌عنوان پیش‌شرط اجرای قرارداد از سوی نماینده ایالات متحده آمریکا مطرح شد که پذیرفته نشد (Schlechtriem & Schwenzler 2005: 587). همچنین، از آنجا که این موضوع ذیل بحث «خسارت‌ها» (Damages) مطرح شده است، زمانی اجرا می‌شود که غرامت مطالبه شود و مانعی درخصوص مسائل مربوط به اجرای قرارداد، از جمله درخواست متعهدله درخصوص اجرای قرارداد، نخواهد بود (Yan 2011: 127).

3. for example see: The Principles of European Contract Law (PECL) 2002, art. 9:505 (1); Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law 2011, art. 163 (1); Feasibility study for a future instrument in European Contract Law, 3 May 2011, Commission Expert Group on European Contract Law, art. 166; Draft Common Frame of Reference (DCFR) 2009, Model Rules of European Private Law, Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), III.-3: 704.

خسارت نداشته است.^۱ همچنین، صرف مبادرت به اقدامات مربوط به کاهش خسارت کفایت می‌کند و ضرورتی به «طی شدن»^۲ یا حصول نتیجه نیست. تنها شرط آن «معقول بودن» است (صادقی ۱۳۸۳: ۱۷۵). به عبارت دیگر، ماهیت تکلیف زیان‌دیده «تعهد به وسیله»^۳، نه «تعهد به نتیجه»^۴، است و حتی اگر این اقدامات سبب کاهش خسارت نشوند نیز هزینه‌های ناشی از آن‌ها قابل مطالبه است (ابهری و کاویار ۱۳۹۲: ۸۵).^۵ به منزله یک شرط شکلی نیز باید گفت کاهش غرامت در قبال کوتاهی زیان‌دیده در کاهش خسارت نیازی به درخواست رسمی^۶ نقض‌کننده ندارد؛^۷ بلکه، همان‌طور که دیوان عالی آلمان در قضیه ونه‌وکس (۱۹۹۹) تصریح کرد،^۸ قاعده مزبور این ویژگی را دارد که به‌طور خودکار^۹ و به ابتکار دادگاه اعمال شود (Rizink 2009: 5).

شرایط تعهد به کاهش خسارت و اقدامات قابل پذیرش در خصوص آن

به‌منظور تعهد به کاهش خسارت، زیان‌دیده ملزم نیست اقداماتی انجام دهد که به‌طور غیرمعقول خطر زیاد یا هزینه زیاد دارند و صرفاً باید در حد توان امکانات و توانایی خود را به‌منظور کاهش خسارت به‌کار گیرد. مثلاً، زیان‌دیده می‌تواند مبیعی را که هنگام تحویل مطابق ویژگی‌های مندرج در قرارداد نیست تعمیر کند یا هنگام ناتوانی فروشنده در سپردن مبیع به مسئول حمل‌ونقل، در

1. Independent Commission Against Corruption (Hong Kong), ICAC Case 85/2002, decision of 26 June 2003.

2. Exhaustion

3. Obligation of Conduct

4. Obligation of Result

۵. شرط معقول بودن در اصول اروپایی حقوق قراردادها (۲۰۰۲) تصریح شده است. براساس سند مزبور، زیان‌دیده از نقض

قرارداد مستحق دریافت هزینه‌های معقولی است که در تلاش برای کاهش خسارت متقبل شده است (The

(Principles of European Contract Law (PECL) 2002, art. 9:505(2).

6. ex officio

۷. عبارت‌پردازی جمله دوم ماده ۷۷ کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰) این‌گونه به ذهن متبادر می‌کند که کاهش غرامت

غرامت در قبال کوتاهی زیان‌دیده، به‌منظور کاهش خسارت، فقط با درخواست رسمی نقض‌کننده قرارداد امکان‌پذیر

است (If he fails to take such measures, the party in breach may claim a reduction in the damages

(in the amount by which the loss should have been mitigated

8. Vene Vax Case, Bundesgerichtshof, Germany, Judgment of 24 March 1999, CLOUT Case no. 271. 271.

9. sua sponte or ipso iure

زمان تعیین‌شده، ترتیبات حمل‌ونقل را بر عهده بگیرد یا مبیع را در محل وقوع آن تحویل بگیرد (Knapp 1998: 560). اجرای سفت‌وسخت تعهد به کاهش خسارت می‌تواند مشکلاتی را در عمل برای زیان‌دیده ایجاد کند. بدین معنا که اگر زیان‌دیده ملزم باشد از راهکارهای جایگزین نامناسب استفاده کند، اوست که تاوان نقض قرارداد طرف دیگر را پرداخته است. در واقع، اجرای مناسب تعهد به کاهش خسارت باید با هدف ایجاد توازن میان منافع مشروع طرف‌ها دنبال شود (Knapp 1998: 129, 132-133). مثلاً، اگر فروشنده از اجرای قرارداد فروش قطعات باکیفیت، مربوط به دستگاه‌های کارخانه، که تولید آن‌ها در انحصار اوست، امتناع کند و خواهان مجبور شود به‌منظور فعالیت خط تولید - کاهش خسارت - از قطعات نامرغوب استفاده کند، به‌سبب فعال ماندن کارخانه، در عمل هیچ خسارت مستقیمی به خریدار وارد نشده است. اما، با این اقدام، استهلاک دستگاه‌ها را تسریع می‌کند و در طولانی‌مدت متحمل زیان می‌شود. به‌علاوه، این امکان همواره وجود دارد که به‌رغم تلاش زیان‌دیده در جهت کاهش خسارت اقدامات او کافی تلقی نشود. مثلاً در قضیه‌ای در سال ۱۹۹۸ معروف به قضیه جاروبرقی، که فروش تعدادی جاروبرقی موضوع قرارداد بود، دادگاه جست‌وجوی خریدار آلمانی را برای جایگزین کردن جاروبرقی‌های معیوب در مناطقی از آلمان تلاش کافی تلقی نکرد و با تأکید بر خارجی بودن فروشنده اعلام کرد که جست‌وجو باید در کشورهای خارجی نیز صورت می‌گرفت.^۱ البته، اگر اقدامات ناکافی زیان‌دیده موجب کاهش بخشی از خسارت شود، به تفاوت میان مبلغ خسارت قابل اجتناب و خسارت کاهش‌داده‌شده در تعیین غرامت توجه می‌شود (داراب‌پور ۱۳۷۴: ۱۰۸). به امتناع از کاهش خسارت هنگامی در رابطه با تعیین میزان غرامت توجه می‌شود که زیان‌دیده به‌رغم توانایی از آن خودداری کند و اگر او به‌لحاظ حقوقی یا عملی قادر به کاهش خسارت نباشد، تغییری در میزان غرامت قابل تصور نیست. بنابراین، تفاوتی نمی‌کند که این عدم‌توانایی منتسب به زیان‌دیده یا یک عامل خارجی مثل قوه قاهره باشد. همچنین، اگر در هر زمان پس از ورود خسارت توانایی و امکان کاهش خسارت فراهم شود، خسارت‌های از آن تاریخ به بعد قابل مطالبه نخواهد بود (Dyson & Kramer 2014: 276-281). اما، اقدامات زیان‌دیده به‌منظور کاهش خسارت می‌تواند هر

1. Vacuum Cleaners Case, Appellate Court Celle (Germany), Case No 3 U 246/97, 2 September 1998. 1998.

شکلی به خود بگیرد و تعیین آن مسئله‌ای مربوط به «واقعیت‌های»^۱ هر قضیه - نه مسئله‌ای حقوقی - است؛ که براساس «صلاح‌دید»^۲ دادگاه یا مرجع رسیدگی‌کننده احراز می‌شود. کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰) معیار «معقول بودن»^۳ را، بدون ارائه هیچ‌گونه تعریفی از آن، مطرح کرده است.^۴ معنای ساده «معقول بودن» این است که یک تاجر منطقی در شرایط قضیه چه اقدامی انجام می‌دهد. اما، در بررسی این معیار باید منافع طرفین قرارداد، «عرف تجاری»^۵، رویه معین میان طرفین^۶، و اصل حسن‌نیت را نیز مدنظر قرار داد (Schlechtriem & Butler 2009: 221; Ciurtin 2015: 13). بنابراین، یک فهرست مشخص از اقدامات را نمی‌توان در این زمینه دسته‌بندی کرد و اقدامات و تدابیر کاهش‌دهنده خسارت باید در هر قضیه جداگانه بررسی شوند. مثلاً، کمیسیون مستقل مبارزه با فساد هنگ‌کنگ در تصمیمی در سال ۲۰۰۴ اعلام کرد خریدار در کاهش خسارت وارده به خود، که به واسطه تحویل با تأخیر مبیع از سوی فروشنده و در نتیجه تحویل با تأخیر خریدار به خریدار ثانویه ایجاد شده، کوتاهی کرده است؛ به این سبب که او، علاوه بر عدم‌پیش‌بینی غرامت در قبال تأخیر در تحویل مبیع، باید، پس از تأخیر، از خریدار ثانویه تغییر شرایط قرارداد ثانویه را، به‌منظور تمدید تاریخ تحویل، درخواست می‌کرد.^۷ با این حال، برخی افراد عواملی از جمله وضعیت و توانایی تاجر و ویژگی‌های فردی او از جمله هوش و تجربه و منابع مالی (معیار شخصی) را مؤثر دانسته‌اند (Bernstein & Lookofsky 1997: 103).

1. Facts

2. Discretion

3. Reasonableness

۴. اصول حقوق قراردادهای اروپا (۲۰۰۲) معقول بودن را این‌گونه تعریف کرده است: «معقول بودن عبارت است از آنچه که اگر اشخاص متعارف در اوضاع و احوال طرف‌های قرارداد بودند انجام می‌دادند. در تشخیص معقول بودن، ماهیت و هدف قرارداد، اوضاع و احوال قضیه، و عرف و رویه‌های تجاری مرتبط با فعالیت مزبور باید مدنظر قرار گیرد» (The Principles of European Contract Law (PECL) 2002, art. 1:302).

5. Trade Usage

۶. اثبات عرف تجاری در موضوع قرارداد و رویه متداول میان طرف‌های قرارداد با کسی است که به آن‌ها استناد می‌کند، اما وجود آن به‌وسیله مرجع تصمیم‌گیرنده احراز خواهد شد.

7. Independent Commission Against Corruption (Hong Kong), ICAC Case 97/2004, decision of 23 December 2004.

اقدامات مربوط به کاهش خسارت باید در زمان معقول انجام شود (Honnold 2009: 457)؛ بدین ترتیب که زیان‌دیده از عدم‌اجرای قرارداد نمی‌تواند اقدامی را که سال‌ها پس از نقض قرارداد انجام می‌دهد با استناد به اقدام در جهت کاهش خسارت توجیه کند. همچنین، در برخی موارد، از جمله خرید و فروش یک مبیع فاسدشدنی، گذشتن یک فاصله زمانی کوتاه‌مدت نیز می‌تواند سببی برای عدم‌پذیرش ادعای اقدام در جهت کاهش خسارت تلقی شود. با این حال، «زمان معقول» با توجه به شرایط هر قضیه می‌تواند متمایز باشد. مثلاً، گذشتن مدت زمان دو ماه، غالباً، زمانی غیرمعقول محسوب می‌شود. اما دادگاه استیناف دوسلدورف آلمان در قضیه‌ای که فروشنده ایتالیایی دو ماه پس از لغو قرارداد با یک شخص آلمانی کفش‌های موضوع قرارداد را به فردی فروخت که کالاهای باقی‌مانده در آخر هر فصل را می‌خرید اعلام کرد قرارداد جایگزین در زمان معقول منعقد شده است^۱ و استدلال خواهان را مبنی بر اینکه هنگام لغو قرارداد نخستین اکثر خرده‌فروشان کالاهای مورد نیاز خود را برای فصل زمستان تهیه کرده بودند پذیرفت (DiMatteo et al 2005: 157-158).

انعقاد قرارداد جایگزین از سوی زیان‌دیده به منظور تعهد به کاهش خسارت

در زمینه تعهد به کاهش خسارت، زیان‌دیده از عدم‌اجرای قرارداد می‌تواند با نادیده گرفتن قرارداد نخستین یک قرارداد جایگزین با شخص ثالث برای خرید یا فروش مبیع منعقد کند. بدین ترتیب که با توجه به موضوع قرارداد - خرید یا فروش - مبیع را از شخص ثالثی بخرد یا آن را به شخص دیگری بفروشد و صرفاً در رابطه با اختلاف مبلغ قرارداد نخستین و قرارداد ثانویه به نقض‌کننده قرارداد نخستین مراجعه کند. در قضیه «واتکنز جانسون»، که پس از امتناع خواننده - دولت ایران - از پرداخت مبلغ قابل توجهی از قرارداد فروش تجهیزات الکترونیکی مورد استفاده در برنامه نظامی^۲ شرکت خواهان قرارداد جایگزینی را برای فروش اقلام موضوع قرارداد منعقد کرد، دیوان داوری اعلام کرد حق فروشنده در زمینه فروش اقلام تحویل‌نشده به منظور کاهش خسارت‌هایش مطابق حقوق بین‌الملل مربوط به قراردادهای تجاری بوده است.^۳ با این حال، هنگامی که مبیع با توجه به خصوصیات درخواست‌شده از سوی خریدار و به سفارش او تولید شده باشد، اغلب امکان توسل

1. Shoes Case, Appellate Court Düsseldorf (Germany), Case No 17 U 146/93, 14 January 1994.

2. Iran-United States Claims Tribunal, Watkins-Johnson Co. & Watkins-Johnson Ltd. v The Islamic Republic of Iran & Bank Saderat Iran, 28 July 1989.

به قرارداد جایگزین وجود ندارد و همان‌طور که کمیسیون داوری تجاری و اقتصادی چین تصریح کرد، به سبب دشواری فروش کالاهای سفارشی خریدار به خریدار ثالث، درخواست خسارت فروشنده از بابت نقض قرارداد اولیه - در صورت تفاوت میان مبلغ قرارداد اولیه و قرارداد ثانویه - درخواستی معقول و قابل پذیرش است.^۱ همچنین، اگر قرارداد مربوط به ارائه «خدمات»^۲ باشد نیز توسل به قرارداد جایگزین راهکاری غیرمتداول است (Shippey 2003: 42).

با توجه به اینکه زیان‌دیده فقط می‌تواند در زمینه اختلاف میان مبلغ مورد توافق در قرارداد نخستین و قرارداد جایگزین ادعای خسارت کند، اگر زیان‌دیده به واسطه قرارداد جایگزین کالای بهتر یا منافع بیشتری حاصل کند، دادگاه در تعیین خسارت ناشی از نقض قرارداد نخستین با مشکل مواجه خواهد شد؛ به این سبب که حکم دادگاه نباید خواهان را در شرایطی بهتر از موقعیتی قرار دهد که اگر قرارداد به‌طور صحیح اجرا می‌شد، در آن موقعیت قرار می‌گرفت (Barnett 2016: 809). در واقع، اگر خریداری مبلغ اولیه قرارداد را نپذیرد، اما، مبلغ پیشنهادی جدیدش - به‌رغم اینکه کمتر از مبلغ قرارداد اولیه است - از قیمت کنونی بازار بالاتر باشد، فروشنده باید برای کاهش خسارت به خود پیشنهاد جدید را بپذیرد (Rizink 2010: 275). دیوان عالی اسپانیا حتی در موردی که قیمت پیشنهادی جدید خریدار - فارغ از قیمت بازار - بیشتر از مبلغی بود که در قبال فروش کالا به خریدار ثالث دریافت شد نیز قصور فروشنده را در کاهش خسارت تأیید کرد و قرارداد دوم را یک قرارداد جایگزین معقول قلمداد نکرد.^۳ اما، اگر فروشنده مبلغی بالاتر از مبلغ قرارداد را درخواست کند، خریدار الزامی به پذیرش پیشنهاد ندارد. در قضیه «استیل بارز»، که فروشنده قصد داشت پس از امتناع از تحویل مبیع هر تن استیل را به میزان ۲۵ دلار بیشتر از مبلغ قرارداد نخستین به فروش رساند، دیوان داوری اعلام کرد عدم‌پذیرش پیشنهاد از سوی خریدار و انعقاد قرارداد جدید با شخص ثالث یک اقدام معقول در جهت کاهش خسارت بوده است و خریدار الزامی به پذیرش مبلغ پیشنهادی جدید فروشنده ندارد.^۴

1. Cloth Wind Coats Case, China International Economic and Trade Arbitration Commission, CIETAC Arbitration Award [1989 Contract #QFD890011].

2. Services

3. Internationale Jute Maatschappij BV v Marín Palomares SL, Supreme Court (Spain), 28 January 2000.

4. Steel Bars Case, Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce (ICC), Case No 6281, Award of 26 August 1989.

بار اثبات اقدامات انجام‌شده به منظور تعهد به کاهش خسارت

در نگاه اول این‌گونه به نظر می‌رسد که اثبات اقداماتی که می‌توانست به منظور کاهش خسارت انجام بگیرد و قصور زیان‌دیده در اتخاذ آن‌ها با نقض‌کننده قرارداد - خواننده دعوا - است (Saidov 2008: 132). بدیهی است اثبات ناکافی بودن یا غیرمعقول بودن اقدامات اتخاذشده از سوی زیان‌دیده نیز نتیجه مورد نظر نقض‌کننده را فراهم خواهد کرد. اما رویه قضایی بین‌المللی مشتت در این خصوص نشان‌دهنده آن است که نمی‌توان این موضوع را به صورت مطلق پذیرفت. دیوان داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی در یکی از آرای خود در سال ۱۹۸۲ میلادی تصریح می‌کند که ضروری است سرمایه‌گذار - خواهان دعوا - اتخاذ همه تدابیر مربوط به کاهش خسارت را اثبات کند.^۱ با این حال، دیوان مزبور در رأی بعدی خود، در سال ۱۹۹۶، از اظهار نظر قبلی خود عدول و اعلام کرد هر طرف اختلاف که مدعی است سرمایه‌گذار تدابیر مرتبط با کاهش خسارت را اتخاذ نکرده است بار اثبات ادعا را بر عهده دارد.^۲ دیوان داوری ایکسید نیز نتیجه‌گیری اخیر را در قضیه سیمان خاورمیانه علیه مصر (۲۰۰۲) تأیید کرده است.^۳ البته، نظر سومی نیز در این زمینه مطرح شده است که براساس آن هر یک از طرف‌های اختلاف باید خسارت وارده به خود و فقدان خسارت طرف دیگر را اثبات کند؛ که اگر این نظر پذیرفته شود، هر طرفی که خسارت وارده به خود را مدعی شود اقدامات مربوط به کاهش خسارت را نیز باید اثبات کند (Rigaudeau 2010: 45).

تعهد به کاهش خسارت در قبال «نقض قابل پیش‌بینی»^۴

به لحاظ عملی، تعهد به کاهش خسارت پس از ورود خسارت ایجاد خواهد شد. اما سؤال اساسی این است که اگر قبل از ورود خسارت نقض قرارداد از سوی یکی از طرف‌ها مسلم شود، آیا طرف دیگر می‌تواند اقدامات لازم را به منظور کاهش خسارت خود انجام دهد؟ مثلاً، یک پیمانکار ضمن یک قرارداد ساخت متعهد شود که در طول ۲۴ ماه یک ساختمان ۱۰ طبقه احداث کند، اما، با گذشت ۲۲ ماه، هنوز کار را آغاز نکرده باشد (شعاریان و مولایی ۱۳۹۲: ۴۱). در مقررات مربوط به نقض قابل پیش‌بینی در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا تصریح شده است که اگر عدم‌اجرای

1. ICC case n°3344, Clunet 1982, p. 979.

2. ICC Case No.8574 of September 1996, p. 61.

3. Middle East Cement Shipping and Handling Co. S.A. v. Arab Republic of Egypt, ICSID Case No. ARB/99/6, Award of 12 April 2002, para. 167.

4. Anticipatory Breach

قرارداد برای طرف قرارداد محرز شود، او می‌تواند قرارداد را «تعليق»^۱ یا لغو کند.^۲ با اینکه زیان‌دیده در تعليق یا لغو قرارداد مختار است، عدم اتخاذ این تدابیر می‌تواند مغایر با تعهد زیان‌دیده به کاهش خسارت تلقی شود (Saidov 2002: 357)؛ بدین معنا که اگر طرف قرارداد، که از نقض قریب‌الوقوع آن آگاه است، به جبران‌های مقرر در کنوانسیون متوسل نشود، تعهد به کاهش خسارت را رعایت نکرده است. بهترین نمونه‌ای که می‌توان در خصوص نقض مسلم و قابل پیش‌بینی ذکر کرد مربوط به حالتی است که قبل از اجرای قرارداد یکی از طرف‌ها به دیگری اعلام می‌کند که قرارداد را اجرا نخواهد کرد و با وجود این طرف دیگر به اجرای آن مبادرت می‌کند. مثلاً، اگر خریدار برش‌های با ابعاد مشخصی از آهن را در قالب یک قرارداد به خریدار سفارش دهد و خریدار با بی‌اعتنایی به اعلام بعدی فروشنده در خصوص عدم‌نیاز به قطعات اقدام به جدا کردن قطعات از ورق‌های آهن کند، خسارتی که فروشنده از بابت تفاوت قیمت میان قرارداد نخستین و قرارداد ثانویه به شخص ثالث متقبل می‌شود به‌واسطه قصور او در کاهش خسارت قابل مطالبه نیست. در اقدامی عجیب، دادگاه استیناف کُلن (آلمان) لزوم کاهش خسارت را به دوره قبل از انعقاد قرارداد نیز تعمیم داده است (Saidov 2008: 132). در قضیه‌ای که تولیدکننده فرانسوی هیدروکسید آلومینیوم معیوب را از فروشنده آلمانی خریداری و بدون آزمایش‌های کیفی ابتدایی آن را به‌منظور تولید شیشه با سایر مواد ترکیب کرد، دادگاه تصریح کرد عیب مبیع با توسل به آزمایش‌های ساده آشکار می‌شد و خریدار با کوتاهی در این خصوص در کاهش خسارت قصور ورزیده است.^۳ به هر حال، حتی اگر بپذیریم که تعهد به کاهش خسارت در سرتاسر دوره زمانی مربوط به قرارداد وجود خواهد داشت (Rizink 2009: 8, 45)، این نتیجه‌گیری را باید بسیار مضیق تفسیر کرد تا اصل لازم‌الاجرا بودن قراردادها و لزوم «وفای به عهد»^۴ خدشه‌دار نشوند.^۵

1. Suspension

2. United Nations Convention On Contracts for the International Sale of Goods 1980, arts. 71-72.

3. Aluminium Hydroxide Case, Appellate Court Köln (Germany), 21 August 1997, Case No 18 U 121/97.

حقوقدانان متعدد، از جمله نپ و استول و لوکوفسکی، اتخاذ اقدامات مناسب به‌منظور کاهش خسارت را حتی قبل از بروز خسارت پذیرفته‌اند (Stoll 1998: 659; Lookofsky 2008: 136).

4. puctu sunt servanda

5. Vienna Convention on the law of treaties 1969, art. 26.

درخصوص قرارداد جایگزین، در پایان گفتنی است اگر خریدار ضمن نقض قرارداد اولیه از فروشنده درخواست کند مبلغ قرارداد اولیه را کاهش دهد^۱ و فروشنده - به‌جای درخواست خسارت ناشی از نقض - مبلغ پیشنهادی ثانویه را بپذیرد، دیگر نمی‌تواند مدعی خسارت ناشی از مابه‌تفاوت مبلغ اولیه و ثانویه شود (Honold 2009: 460).

جبران هزینه‌های ناشی از اقدامات انجام‌شده به‌منظور کاهش خسارت

سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که اگر زیان‌دیده به‌منظور کاهش خسارت هزینه‌هایی را متقبل شود، آیا این هزینه‌ها قابل مطالبه است؟ براساس کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا، خسارت‌هایی که به‌دلیل نقض قرارداد از سوی یک طرف قرارداد بر طرف دیگر تحمیل می‌شود قابل مطالبه است.^۲ بدون تردید، مبالغی که از سوی زیان‌دیده به‌منظور کاهش خسارت هزینه می‌شود به‌دلیل عدم‌اجرای قرارداد از سوی طرف دیگر قرارداد ایجاد شده و قابل مطالبه است. همه اسناد مرتبط با بیع کالا، که تعهد به کاهش خسارت را مقرر کرده‌اند، این نتیجه‌گیری را پذیرفته‌اند.^۳

برخی افراد، همچون مک‌گرگور، بر آن‌اند که حتی اگر هزینه‌های ناشی از اقدامات انجام‌شده به‌منظور کاهش خسارت بیشتر از خسارت‌های احتمالی در وضعیت انجام ندادن آن اقدامات باشد نیز هزینه‌ها قابل مطالبه است (McGregor 2016: para. 9-005). اما، با توجه به معیار «معقول بودن» نمی‌توان این رویکرد را پذیرفت. دادگاه کشور سوئیس نیز در تأیید این نتیجه‌گیری تصریح کرده است «اتخاذ گام‌های مؤثر به‌منظور کاهش خسارت، زمانی که هزینه‌های غیرضروری را به‌دنبال دارد، الزامی نیست.^۴ در واقع، اگر هزینه‌های اقدامات انجام‌شده به‌منظور کاهش خسارت در مقایسه

1. United Nations Convention On Contracts for the International Sale of Goods 1980, art. 50.
2. United Nations Convention On Contracts for the International Sale of Goods 1980, art. 74.
3. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, art. 7.4.8 (2); Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law 2011, art. 163 (2); Feasibility study for a future instrument in European Contract Law, 3 May 2011, Commission Expert Group on European Contract Law, art. 167 (2); Draft Common Frame of Reference (DCFR) 2009, Model Rules of European Private Law, Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), III.-3:705(2).
4. DT Ltd v B AG (Sizing Machine Case) Commercial Court St Gallen (Switzerland) 3 December 2002.

با خسارت قابل اجتناب مقرون به صرفه نباشد، انجام دادن آن‌ها خالی از فایده است و اقدامات مزبور منبع ایجاد خسارت - و نه سبب کاهش خسارت - خواهند بود.

تعهد به کاهش خسارت و تأثیر آن بر مسئولیت

در تعهد به کاهش خسارت، زیان دیده نه تنها مجاز به اتخاذ تدابیر منطقی در زمینه کاهش خسارت است، بلکه متعهد به اتخاذ چنین اقداماتی است.^۱ با این حال، در زمینه تعهد زیان دیده به کاهش خسارت، کلمه «تعهد» عبارت غیردقیقی است و تعهد به کاهش خسارت اساساً متمایز از یک «تعهد حقوقی»^۲ است. به سبب همین ابهام است که برخی افراد آن را تعهد نسبت به نقض کننده قرارداد و برخی آن را «تعهد نسبت خود»^۳ تعبیر کرده‌اند (Bernstein & Lookofsky 1997: 103). همچنین، یک تعهد حقوقی این حق را برای «متعهدله»^۴ ایجاد می‌کند تا بتواند اجرای آن را از «متعهد»^۵ بخواهد و این در حالی است که نقض کننده قرارداد نمی‌تواند اجرای تعهد به کاهش خسارت را از زیان دیده بخواهد (Saidov 2002: 352). در واقع، زیان دیده یک «تعهد حقوقی»^۶ نسبت به کاهش خسارت ندارد که نقض آن سبب مسئولیت او شود، بلکه فقط از دریافت خسارت‌های قابل اجتناب محروم می‌شود (Zimmermann 2014: 219).

نتیجه

اصل جبران کامل خسارت، که در اختلافات ناشی از بیع بین‌المللی کالا لازم‌الاتباع است، به سبب تعهد زیان دیده به کاهش خسارت محدود می‌شود؛ بدین ترتیب که زیان دیده از خسارت ناشی از نقض قرارداد، اعم از خریدار و فروشنده، در خصوص خسارت‌هایی که می‌توانست با اتخاذ اقدامات معقول، اعم از فعل یا ترک فعل، از بروز آن‌ها پیشگیری کند مستحق غرامت نیست. در

1. United Nations Compensation Commission [UNCC], Well Blowout Control Claim, UN Doc. S/AC.26/1996/5, at 502-503.

2. Legal Obligation

۳. پذیرش «تعهد نسبت به خود»، در تعارض با مبنای تعهد به عنوان یک مفهوم حقوقی است و هیچ شخصی نمی‌تواند تعهدی را نسبت به خود بپذیرد (McGregor & Harvey 2016: 172).

4. Promisee

5. Promisor

6. Legal Obligation

زمینه تعهد به کاهش خسارت، که بدون هیچ‌گونه قیدی درخصوص رفتار زیان‌دیده، اعم از رفتار مبتنی بر تقصیر و رفتار مبتنی بر بی‌احتیاطی، قابل اعمال است، علاوه بر اقدامات معقول به‌منظور کاهش خسارت، زیان‌دیده باید از اقدامات غیرمعقولی که سبب افزایش خسارت می‌شود نیز اجتناب کند. فهرست مشخصی درباره اقدامات معقولی که به‌منظور کاهش خسارت قابل اتخاذ است وجود ندارد و به همین سبب صلاح‌دید مرجع رسیدگی‌کننده درخصوص احراز این اقدامات و کافی بودن و معقول بودن آنها، که با توجه به اوضاع و احوال هر قضیه مشخص می‌شود، نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. مؤثرترین اقدامی که زیان‌دیده از نقض قرارداد می‌تواند به‌منظور کاهش خسارت اتخاذ کند توسل به یک قرارداد جایگزین است. حتی هنگام نادیده گرفتن قرارداد نخستین و توسل به قرارداد جایگزین تفاوت میان مبلغ دو قرارداد، در صورت کمتر بودن مبلغ قرارداد جایگزین، و سایر هزینه‌های مربوط به قرارداد جدید، مثل حواله‌نامه دلال، خسارت ناشی از نقض قرارداد نخستین تلقی می‌شود و از نقض‌کننده آن قابل مطالبه است. همچنین، هزینه‌های ناشی از اقدامات اتخاذشده در زمینه کاهش خسارت نیز، فارغ از نتیجه حاصله، قابل مطالبه است؛ مشروط بر اینکه شرط معقول بودن در آنها رعایت شود.

با اینکه تعهد به کاهش خسارت پس از ورود خسارت ایجاد می‌شود، برخی حقوق‌دانان و رویه قضایی با این استدلال که امکان اقدام زیان‌دیده در موارد نقض قابل پیش‌بینی در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰) پذیرفته شده است، این قاعده را قبل از نقض قرارداد و حتی قبل از انعقاد قرارداد قابل اعمال دانسته‌اند. به‌رحال، پذیرش این نتیجه‌گیری باید با احتیاط و به‌طور مضیق انجام گیرد تا به لزوم وفای به عهد در اجرای قراردادها لطمه‌ای وارد نشود. کوتاهی زیان‌دیده در انجام دادن تعهد به کاهش خسارت، به‌رغم نام‌گمراه‌کننده آن، هیچ مسئولیتی برای زیان‌دیده ایجاد نخواهد کرد و این تعهد متمایز از سایر تعهدات حقوقی طرف‌هاست که از قرارداد ناشی می‌شود. همچنین، کوتاهی زیان‌دیده درخصوص اتخاذ تدابیر لازم در جهت کاهش خسارت نمی‌تواند یکی از عوامل رافع مسئولیت نقض‌کننده قرارداد تلقی شود و فقط می‌تواند عاملی تأثیرگذار در تعیین میزان غرامت قلمداد شود.

منابع

۱. ابهری، حمید و حسین کاویار (۱۳۹۲). «نظریه تقلیل خسارت در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰ وین) و حقوق ایران»، *دانش حقوق مدنی*، ۲ (۱)، صص ۷۹ - ۹۴.
۲. حاضری، جواد (۱۳۸۵). «قاعده کاهش خسارت در کامن‌لا و کنوانسیون بیع ۱۹۸۰»، *گواه*، ش ۶ و ۷، صص ۸۲ - ۸۹.
۳. داراب‌پور، مهرباب (۱۳۷۴). *تفسیری بر حقوق بیع بین‌المللی*، تهران، گنج دانش.
۴. شعاریان، ابراهیم و یوسف مولایی (۱۳۹۲). «شرایط و موانع اعمال قاعده تقلیل خسارت»، *پژوهش حقوق خصوصی*، ۲ (۳)، صص ۳۵ - ۶۴.
۵. صادقی، محسن (۱۳۸۳). «شیوه‌های جبران خسارت ناشی از نقض تعهد قراردادی در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا»، *پژوهش‌های حقوقی*، ۵، صص ۱۵۳ - ۱۷۷.
6. Barnett, K. (2016). Substitutive Damages and Mitigation in Contract Law, *Singapore Academy of Law Journal*, 28, pp. 795-824.
7. Bernstein, H. & Lookofsky, J. M. (1997). *Understanding the CISG in Europe: a compact guide to the 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Kluwer Law International.
8. Bradford, S. (2015). Contracts for the International Sale of Goods: The Convention and the Code, *Michigan State International Law Review*, 23, pp. 753-822.
9. Ciurtin, H. (2015). A Hermeneutical Perspective Upon the 'Mitigation of Damages' Principle: The Metamorphosis of a Concept in International Law, *Transnational Dispute Management*, 12 (6), pp. 1-19.
10. Cooter, R. D. (1989). The Best Right Laws: Value Foundations of the Economic Analysis of Law, *Notre Dame Law Review*, 64, pp. 817-837.
11. DiMatteo, L. A., Dhooge, L. J., Greene, S., Maurer, V. G., & Pagnattaro, M. A. (2005). *International Sales Law: A Critical Analysis of CISG Jurisprudence*, Cambridge University Press.
12. Dyson, A. & Kramer, A. (2014). There Is No 'Breach Date Rule' Mitigation, Difference in Value and Date of Assessment, *Law Quarterly Review*, 130, pp. 259-281.
13. Eiselen, S. (2005). Unresolved Damages Issues of the CISG: A Comparative Analysis, *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, 38, pp. 32-46.
14. Honnold, J. O. (2009). *Uniform Law for International Sales Under the 1980 United Nations Convention*, Kluwer Law International.
15. Knapp, V. (1998). Article 77, *Commentary on the International Sales Law: The 1980 Vienna Sales Convention*-edited by C Massimo Bianca and Michael Joachim Bonell, Giuffre, pp. 545-573.
16. Lookofsky, J. (2008). *Understanding the CISG, A Compact Guide to the 1980 United Nations Convention on contract for the International Sale of Goods*, Kluwer

- Law International.
17. Magnus, U. (2014). Damages Rules in the Common European Sales Law and in the Principles of European Tort Law, *International Trade and Business Law Review*, 17, pp. 224-240.
 18. McGregor, H. (2016). *McGregor on Damages*, 19th Ed, Sweet and Maxwell.
 19. Peel, E. (2011). *Treitel on the Law of Contract*, Sweet and Maxwell.
 20. Rizink, P. (2010). Some Aspects of Loss Mitigation in International Sale of Goods, *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration*, 14, pp. 267-282.
 21. Rizink, P. (2009). *Article 77 CISG: Reasonableness of the Measures Undertaken to Mitigate the Loss*, Thesis for M.A. Degree.
 22. Rigaudeau, Baptiste. (2010), The Calculation of Damages in Arbitration: towards more Flexibility in Assessing Mitigation?, *Versailles International Arbitration and Business Law Review*, 1, pp. 43-49.
 23. Saidov, D. (2002). Methods of Limiting Damages under the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods, *Pace International Law Review*, 14, pp. 307-378.
 24. Saidov, D. (2008). *The Law of Damages in International Sales: The CISG and other International Instruments*, Hart Publishing.
 25. Schlechtriem, P. & Butler, P. (2009). *UN Law on International Sales: The UN Convention on the International Sale of Goods*, Springer-Verlag.
 26. Schlechtriem, P. & Schwenzer, I. H. (2005). *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Oxford University Press.
 27. Shippey, K. C. (2003). *A Short Course in International Contracts: Drafting the International Sales Contract: For Attorneys and Non-Attorneys*, World Trade Press.
 28. Stoll, H. (1998). Article 77, *Commentary on the International Sales Law: The 1980 Vienna Sales Convention*-edited by C Massimo Bianca and Michael Joachim Bonell, Giuffrè, pp. 574-682.
 29. Yan, M. (2011). Remedies under the Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the United Kingdom's Sale of Goods Act: A Comparative Examination, *City University of Hong Kong Law Review*, 3, pp. 111-140.
 30. Zeller, B. (2007). *CISG and the Unification of International Trade Law*, Routledge-Cavendish.
 31. Zimmermann, R. (2014). Limitation of Liability for Damages in European Contract Law, *Edinburgh Law Review*, 18, pp. 193-224.